

ГЕРМАНІЗМЫ Ў ПАЭТЫЧНАЙ ТВОРЧАСЦІ ЯКУБА КОЛАСА

“Якуб Колас – адзін з кагорты тых, што адыгралі выключную ролю ў гісторыі культуры свайго народа і ўнеслі вялікі ўклад у агульначалавечую культуру. Для беларускага народа Колас – гэта перш-наперш выдатны мастак слова, які з надзвычайнай глыбінёй раскрыў нацыянальны характар беларуса, выказаў яго адвечныя мары і надзеі, паказаў яго быт і тое асяроддзе, у якім ён живе...” [1], таму зразумела наша цікавасць да творчасці песняра. У мове твораў Якуба Коласа сустракаецца шмат слоў нямецкага паходжання (сёння ўжо цяжка нават сказаць, што гэтыя словы – запазычанні).

Так, адзін з герояў паэмы “Новая зямля” Міхал увесь час марыў пра ўласную зямлю. Лексема

грунт выступае ў значэннях ‘зямля’, ‘зямельная ўласнасць, надзел зямлі, дно’: *кветка красуе на грунце ўбогім; а чорны грунт – дванаццаць цалей; на новым грунце сесці; пусціць у грунт сваё карэнне; Талька – слаўная рачушка, грунт яе пясчаны* (польск. *grunt* ‘зямля, грунт, дно’ < нов.-в.-ням. *Grund* ‘дно; грунт, зямля; лагчына; фундамент; аснова, прычына’). У помніках старабеларускага пісьменства слова *кгрунтъ* сустракаецца ўпершыню ў 1485 г. у значэнні ‘грунт, зямля, аснова’. Сінонімам да слова *грунт* у вершаваных творах Якуба Коласа выступае і *шнур* ‘вузкая палоска зямлі’: *жаданы шнур; хто шнур зжуе няроўным плехам – Антось таго ўжо дойме смехам; у шнур чужы брыдзе; ‘чарада журавоў’: шнур жывы, загнуты кру-*

кам ледзь чарнееца ўгары; 'упрыгожанне': у новых куртках са шнурамі (польск. *sznur* 'вяроўка, шнур; нітка жэмчугу' < нов.-в.-ням. *Schnur* 'т. с.', ст.-бел. *шнур* 'мера зямлі; прылада для мерання; зямельны надзел; шнурок; упрыгожанне на адзенні').

Гмах перан. 'пра штосьці вялікае, велічнае' (польск. *gmach* 'будынак; пакой' < нов.-в.-ням. *Gemach* 'памышканне; пакой; спакой'): без мяжы-граніцы гмах калгасных ніў; выйду ў поле – гмахі – задзівіцца; кармілі, тулілі нас гмахі лясныя; не збудуе панства "гмаху" заржавелым тым на-чэннем; трашчаць усюды вашы гмахі; за праўду на змаганне нёс ленынскі штандар па ўзгор'ях, па гмахах раўнін;

дах (польск. *dach* < сяр.-в.-ням. *dach*): злезьце лепей, паны, з даху;

ліхтар (польск. *lichtarz* < сяр.-в.-ням. *liuhtaere*): ну, напрыклад, не паладзіш, нос стаў-чэш, ліхтар пасадзіш;

пляшка (польск. *flaszka* < нов.-в.-ням. *Flasche*): ён патупаў каля печы: пляшкі часам ці няма;

чоп 'чарка вялікага памеру' (польск. *czop* 'чан' < сяр.-ням. *zarpe*, нов.-в.-ням. *Zarfen*; ст.-бел. чоп 'чан', дыял. чоп 'чан; вялікая шырокая бочка, цэбар': чую, кепска было б, каб яшчэ такі чоп, або пару яшчэ такіх мер;

абцасы 'абутак' (польск. *obcas* 'абцас' < нов.-в.-ням. *Absatz* адно са значэнняў 'абцас'): і толькі глянуў на абцасы – былі ў іх моладасці часы, калі рабілі выкрунтасы, хоць сустракаецца і абцас 'абцас': і яшчэ: зірк – абцас далоў зваліўся;

андарак (польск. *inderak* < нов.-в.-ням. *Unterrock* 'ніжня спадніца'): дзень памрэ, і ночка зляжа, чорны ўздзеўшы андарак;

мур 'турма, сцяна' (ст.-бел. мур 'мураваны будынак, цагляная або каменная сцяна; частка пабудовы; агароджа, польск. *mur* 'сцяна з цэглы або каменю; агароджа; будынак' < сяр.-в.-ням. *muere* 'каменная сцяна' < лац. *murus* 'сцяна'): бы з адвечных тут муроў паспадалі часам клямкі; рынак, крамы, пустыры і мур, мур, мур; мур адзін наводзіць страх; і праз астрожныя мур гукалі звонка змагары; а лёд, бы мур, сцямна-зьялёны, чуць пасярэдзіне падняты;

хвальбона (польск. *falbana* < нов.-в.-ням. *Falbel*): думала варона, чорная хвальбона, думала-гадала, што ей свету мала;

шруба (польск. *śruba* 'вінт, болт' < нов.-в.-ням. *Schraube* 'вінт, болт', сяр.-в.-ням. *schrube*): згубілася шруба – стоп, машына!; і вось маўкліваці той шрубам адкруціць дзядзька з галавы; Злыя ходзяць афіцэры. Горкі смех іх крывіць губы – расшрубаваны ўсе шрубы: няма войска, ёсць зброд шэры.

У вершаваных творах беларускага песняра шмат дзеясловаў, утвораных ад назоўнікаў:

шнураваць 'часта хадзіць і ездзіць туды-сюды': ідуць, шнуруюць чарадою; шнуруюць па да-

рожках; шнуруюць бабы і дзяўчаты; шнуруюць каханья ваякі, як стада цыбатых буслоў;

шуфляваць 'сыпаць (сыпацца) густа, як з шуфля': а снег... так і шуфлюе;

вандраваць: вандруе ветрык на ачосы; вандруе зноў у свет дзянёк; голод вандруе; дзед Яноль на двор вандруе; у ягонья прасторы вандруюць нашы дні;

шыбаваць (польск. *szybować* 'лятаць, развявацца, лунаць' < нов.-в.-ням. *schieben* 'перасоўваць, праціскацца праз што-небудзь, памалу прабірацца'): выйшла з хаты ды трушком к жабраку пашыбавала; і на луг пашыбаваў; імчацца брычкі, плывуць кары, шыбуюць панскае дабро;

бракаваць: дарога роўная, сухая, ёй не бракуе шырыні; думала-гадала, што ей свету мала і чагось бракуе;

згрунтаваць 'наладзіць, ужыцца з кім-небудзь': няма ў Шлёмы к табе ласкі, не згрунтуеш ты, брат, з ім!;

пытляваць 'асуджаць, крытыкаваць' [2] [польск. *pytlować* 'прасейваць (муку); баўтаць' < нов.-в.-ням. *beuteln* 'прасейваць муку, трэсці']: пытлюе [прамоўца] ворагаў і хвошча, нікому літасці няма;

пудлаваць 'рабіць промахі' (польск. *rudłować* 'даць маху' < нов.-в.-ням. *rudeln* 'рабіць промахі ў стральбе; дапусціць хібу'): кінь ты, княжа, сваю жынку [стрэльбу], каб не смела пудлаваць; і не пудлуй, не дай, брат, маху;

шрайбаваць 'пісаць' (нов.-в.-ням. *schreiben*): фон Зюмель шрайбуе загады;

жагнаць 'хрысціцца' (польск. *żegnać* 'развітвацца, хрысціцца, хрысціць' < нов.-в.-ням. *segnen*): дзед тым часам твар жагнае; бабы старыя свой твар пажагналі;

штукаваць, выштукаваць перан. 'выдумляць, майстраваць, вынаходзіць што-небудзь' ад штука ў розных значэннях: купіць касу – о, гэта штука!; дзядзька майстар быў на штукі; вось будзе штука вам, дык штука. Як нам здаецца, асноўнае значэнне тут – 'вынаходніцтва, незвычайны ўчынак, выхадка, фокус, мудрагелісты рух' (польск. *sztukować* 'сшываць, настаўляць, штукаваць').

Спіс літаратуры

1. Шакун, Л. М. Карані роднай мовы / Л. М. Шакун. – Мінск, 2001.
2. Аршанкова, Г. У. Тлумачальны слоўнік адметнай лексікі ў творах Якуба Коласа / Г. У. Аршанкова, Н. А. Чабатар. – Мінск : Беларуская навука, 2003.
3. Колас, Я. Збор твораў : у 20 т. / Я. Колас. – Мінск : Беларуская навука, 2007 – 2012. – Т. 1 – 4, 9, 10.
4. Колас, Я. Збор твораў : у 12 т. / Я. Колас. – Мінск, 1964. – Т. 10.

Вольга ГАЛАЙ,
кандыдат філалагічных навук.